



# **Maatwerk aanpassingen Taalontwikkelingsstoornis (TOS)**



# Maatwerk- aanpassingen Taalontwikkelings- stoornis (TOS)

Maart 2022

**slo**



een doordacht curriculum  
dat doen we *samen*

## Verantwoording



### 2022 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

#### **Auteur:**

Hanneke van der Meer

Deze publicatie bouwt voort op de publicatie maatwerkaanpassing TOS voorheen ESM, september 2014.

#### **Informatie**

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: [www.slo.nl](http://www.slo.nl)

E-mail: [info@slo.nl](mailto:info@slo.nl)

## Inhoudsopgave

Inleiding	4
Taalontwikkelingsstoornis (TOS) – Gesprekken & spreken	5
Taalontwikkelingsstoornis (TOS) - Luisteren	10
Taalontwikkelingsstoornis (TOS) – Lezen	14
Taalontwikkelingsstoornis (TOS) – Schrijven (incl. spelling)	18

## **Inleiding**

Streef je naar taalonderwijs op maat voor jouw leerling met specifieke onderwijsbehoeften? De maatwerkadaptaties van SLO helpen jou daarbij. Er zijn maatwerkadaptaties beschikbaar voor leerlingen met TOS, dyslexie, ADHD, ASS, auditieve beperkingen, visuele beperkingen en een lagere cognitie. In deze documenten vind je concrete suggesties op het gebied van taal- en leesonderwijs. Deze kun je als leraar of intern begeleider op een po- of s(b)o-school inzetten om je leerling(en) een passend onderwijsaanbod te bieden.

In deze notitie vind je de maatwerkadaptaties voor leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS). Het overzicht met mogelijke aanpassingen op maat voor de TOS-leerlingen is uitgewerkt naar:

- Gesprekken & spreken
- Luisteren
- Lezen
- Schrijven (inclusief spelling)

Veel succes met het inzetten van de maatwerkadaptaties!

## Taalontwikkelingsstoornis (TOS) – Gesprekken & spreken

### Toelichting

In de tabel vind je een lijst met aanpassingen waar je aandacht aan kunt besteden in de les. De aanpassingen zijn opgedeeld in vijf onderdelen: instructie, vorm en tijd, inhoud, omgeving en hulpmiddelen. Elke leerling met TOS is uniek. Ga daarom uit van de leerling en vraag je af welke specifieke onderwijsbehoeften je leerling nodig heeft voor een passend onderwijsaanbod.

In de tabel kun je aanvinken welke aanpassing je in de klas wilt toepassen. Laat het hokje leeg als je geen aandacht wilt besteden aan een specifieke aanpassing in je les of lessenserie.

Let op! Achter een aantal van de aanpassingen zie je het volgende teken: ©. Dat betekent dat deze aanpassing aansluit bij een doel uit de leerroutes van [passende perspectieven – taal](#).

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
<b>Instructie</b> (bijvoorbeeld modeling, hardop denken)	<i>Aanpassingen om met de leerling in gesprek te gaan</i>	
	Controleer of de instructie/boodschap bij de leerling is aangekomen. Stel daarbij open vragen, zodat de leerling er echt over na kan denken.	<input type="checkbox"/>
	Leg geen nadruk op taalfouten maar verbeter impliciet de taaluitingen. Herhaal wat het kind bedoelt te zeggen in de juiste taal (parafraseren).	<input type="checkbox"/>
	Knoop een gesprek aan met de leerling; nodig uit tot communicatie en betrek de leerling bij het gesprek.	<input type="checkbox"/>
	Verwoord eigen handelingen; benoem wat je ziet, doet en denkt. Teken zo mogelijk mee.	<input type="checkbox"/>
	Geef leerlingen ruimte om vragen te stellen of te zeggen wat ze (niet) willen.	<input type="checkbox"/>
	Geef instructies stap voor stap en herhaal deze.	<input type="checkbox"/>
	Controleer door open vragen of de leerling de opdracht begrepen heeft. Denk aan vragen als: "hoe ga je de opdracht	<input type="checkbox"/>

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
	aanpakken?" en "wat ga je nu als eerste doen?"	
	Herhaal instructies: een tweede keer dezelfde instructie horen geeft herkenning en vult weggevallen informatie aan.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aangepaste instructie om leerlingen te helpen bij het leren voeren van gesprekken</i>	
	Besteed expliciet aandacht aan figuurlijk en abstract taalgebruik (spreekwoorden en woordgrapjes). Verbind dit waar mogelijk aan concrete ervaringen en gebeurtenissen.	<input type="checkbox"/>
	Instrueer leerlingen hoe ze een gesprek moeten opbouwen. Besteed ook aandacht aan verschillen tussen soorten gesprekken, bijvoorbeeld formeel en informeel, gesprekken om uit te wisselen of gesprekken om tot een besluit te komen.	<input type="checkbox"/>
	Doe een gesprek voor met een leerling en denk hardop. Zo ben je een rolmodel bij het voeren van gesprekken.	<input type="checkbox"/>
	Teken mee in het gesprek, om bijvoorbeeld de structuur van het gesprek duidelijk te maken.	<input type="checkbox"/>
	Oefen met gespreksregels. Benoem sociale aspecten van interactie expliciet. Denk aan beurtwisselingen, aankijken en het gebruik van pauzes.	<input type="checkbox"/>
	Wijs de leerling op het doel van het gesprek. ©	<input type="checkbox"/>
	Oefen met verbaal en non-verbaal uitdrukken.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aangepaste instructie om leerlingen te helpen bij het leren spreken (vertellen in monoloogvorm).</i>	
	Vraag of de leerling een spreekbeurt wil houden over TOS.	<input type="checkbox"/>
	Laat de leerling bij het vertellen gebruik maken van visualisaties. Foto's van de	<input type="checkbox"/>

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
	vakantie kunnen de leerling helpen bij het vertellen over deze ervaring.	
	<i>Aanvullende aanpassingen: .....</i>	
<b>Vorm en tijd</b> (bijvoorbeeld lay-out, structuur)	Zorg voor voldoende onderwijstijd om expliciet met gespreks- en spreekvaardigheid te oefenen. Vaak gebeurt dit impliciet, terwijl de leerlingen met het oog op hun toekomstperspectief baat hebben bij gerichte oefening.	<input type="checkbox"/>
	Geef de leerling de tijd om een antwoord te formuleren.	<input type="checkbox"/>
	Maak gebruik van symbolisch spel. 'Alsof'-spellen helpen bij het ontwikkelen van het abstracte denkvermogen.	<input type="checkbox"/>
	Maak gebruik van gezelschapsspellen om leerlingen dingen te laten verwoorden.	<input type="checkbox"/>
	Maak gebruik van rollenspellen om communicatieve vaardigheden te oefenen en de leerling vertrouwd te maken met sociale situaties.	<input type="checkbox"/>
	Doordat taalbegrip en -productie lastig is, kan miscommunicatie optreden. Help leerlingen hun verhaal te doen door de situatie samen uit te tekenen of na te spelen.	<input type="checkbox"/>
	Breng structuur aan in activiteiten. Als de leerling weet wat er verwacht wordt, kan deze makkelijk anticiperen op mondelinge informatie.	<input type="checkbox"/>
	Bied voor presentaties of spreekbeurten een eenduidige structuur waaraan de leerling zich kan vasthouden.	<input type="checkbox"/>
	Oefen in een-op-een-gesprekken en in kleine kring.	<input type="checkbox"/>
		<i>Aanvullende aanpassingen: .....</i>



TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
<b>Inhoud</b> (bijvoorbeeld taalgebruik, soort teksten, inhouden overslaan)	Laat leerlingen vertellen over een onderwerp dat hen interesseert. Toon belangstelling.	<input type="checkbox"/>
	Formuleer zelf taalgebruik (zinsbouw en woordenschat) dat aansluit bij begripsniveau, net boven het niveau van de leerling.	<input type="checkbox"/>
	Laat de leerling aan het woord in een gesprek. Verrijk het gesprek door te samenvatten/herhalen, te vertellen/beschrijven, te vertellen wat er gebeurt, te vertellen wat je doet of door te vertellen over wat je zelf vindt en voelt.	<input type="checkbox"/>
	Gebruik actieve zinnen.	<input type="checkbox"/>
	Gebruik een rustig spreektempo en articuleer duidelijk.	<input type="checkbox"/>
	Maak niet te lange zinnen.	<input type="checkbox"/>
	Geef prioriteit aan het aanleren van taal in alledaagse communicatieve situaties.	<input type="checkbox"/>
	Stel geen hoge eisen aan technische taalvaardigheid van deze leerlingen.	<input type="checkbox"/>
	Stimuleer communicatieve initiatieven. Geef complimenten bij pogingen om te communiceren.	<input type="checkbox"/>
	Maak leerlingen bewust van zinsstructuren, bijvoorbeeld door aan te leren dat er een werkwoord (of een doe-woord) in een zin hoort.	<input type="checkbox"/>
	Besteed bij elke interactie aandacht aan de woordenschat. Bijvoorbeeld door telkens een nieuw woord toe te voegen en de betekenis hiervan te herhalen.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: .....</i>	
<b>Omgeving</b> (bijvoorbeeld fysieke ruimte, context, met wie)	Zorg voor een veilige sfeer met ruimte om te communiceren (Leerlingen met TOS kunnen extra gevoelig zijn voor een veilige sfeer, voordat ze durven deel te nemen aan gesprekken).	<input type="checkbox"/>

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
	Zorg voor een rijke (taal)omgeving die uitdaagt om zelf na te denken en in discussie te gaan.	<input type="checkbox"/>
	Geef de leerlingen gelegenheid om in de klas met elkaar te praten.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: .....</i>	
<b>Hulpmiddel</b> (bijvoorbeeld technisch/digitaal hulpmiddel, lijstjes, pictogrammen)	Geef de leerling een genummerd lijstje als geheugensteuntje, bijvoorbeeld voor de vertelvolgorde.	<input type="checkbox"/>
	Maak waar mogelijk gebruik van visuele ondersteuning (gebaren, pictogrammen, foto's, stappenplannen en dergelijke) om (zwak) auditief geheugen en (zwakke) taalvaardigheid te ondersteunen.	<input type="checkbox"/>
	Stimuleer het gebruik van een (digitaal) woordenboek en (digitale) naslagwerken. De leerling kan een beperkte woordenschat hebben.	<input type="checkbox"/>
	Geef de leerling een maatje. Als de leerling iets niet begrijpt is de drempel lager om even snel om verduidelijking te vragen.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: .....</i>	

## Taalontwikkelingsstoornis (TOS) - Luisteren

### Toelichting

In de tabel vind je een lijst met aanpassingen waar je aandacht aan kunt besteden in de les. De aanpassingen zijn opgedeeld in vijf onderdelen: instructie, vorm en tijd, inhoud, omgeving en hulpmiddelen. Elke leerling met TOS is uniek. Ga daarom uit van de leerling en vraag je af welke specifieke onderwijsbehoeften je leerling nodig heeft voor een passend onderwijsaanbod.

In de tabel kun je aanvinken welke aanpassing je in de klas wilt toepassen. Laat het hokje leeg als je geen aandacht wilt besteden aan een specifieke aanpassing in je les of lessenserie.

Let op! Achter een aantal van de aanpassingen zie je het volgende teken: ©. Dat betekent dat deze aanpassing aansluit bij een doel uit de leerroutes van [passende perspectieven – taal](#).

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
<b>Instructie</b> (bijvoorbeeld modeling, hardop denken)	<i>Luisteren in gesprekken</i>	
	Vraag vooraf de aandacht van de leerling, bijvoorbeeld door de naam te noemen.	<input type="checkbox"/>
	Maak de instructie expliciet en controleer of de instructie begrepen is.	<input type="checkbox"/>
	Controleer door open vragen of de leerling de opdracht begrepen heeft. Denk aan vragen als: "bij welke opdracht ga je beginnen?" en "wat ga je nu als eerste doen?"	<input type="checkbox"/>
	<i>Luisteren als lid van een live publiek of naar een opname</i>	
	Leer luisterstrategieën expliciet aan (hardop denkend voordoen, scaffolding).	<input type="checkbox"/>
	Instrueer luisterstrategieën, met name activeren van voorkennis en hoofdzaken benoemen (leerlingen met TOS hebben moeite om zelf de hoofdzaken uit een tekst te halen en onbelangrijke informatie te negeren). ©	<input type="checkbox"/>
	Wijs de leerling op signaalwoorden in (meningvormende) luisterteksten. ©	<input type="checkbox"/>
	Besteed aandacht aan het luisterdoel en afstemmen op het luisterdoel. ©	<input type="checkbox"/>

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
	<i>Aanvullende aanpassingen: ....</i>	
<b>Vorm en tijd</b> <i>(bijvoorbeeld lay-out, extra tijd)</i>	Bouw de luisterduur op.	<input type="checkbox"/>
	Sluit aan bij de aandachtspanning van leerling.	<input type="checkbox"/>
	Geef leerlingen extra tijd om informatie te laten doordringen.	<input type="checkbox"/>
	Wissel luistertaken af met andere activiteiten (in verband met vermoeidheid bij de leerling).	
	<i>Aanvullende aanpassingen: ....</i>	
<b>Inhoud</b> <i>(bijvoorbeeld taalgebruik, soort teksten, inhouden overslaan)</i>	<i>Luisteren in gesprekken</i>	
	Gebruik niet te veel moeilijke woorden of licht deze woorden toe. Ga ze niet uit de weg, maar biedt ze bewust aan.	<input type="checkbox"/>
	Praat niet te snel. Geef de leerling de tijd om jouw taal te begrijpen.	<input type="checkbox"/>
	Gebruik korte, eenvoudige en heldere zinnen. Laat daarbij echter geen voegwoorden weg.	<input type="checkbox"/>
	Deel je spraak op in kleinere segmenten door het gebruik van pauzes.	<input type="checkbox"/>
	Gebruik een krachtige intonatie.	<input type="checkbox"/>
	<i>Luisteren als lid van een live publiek of naar een opname</i>	
	Bied luisterteksten aan die aansluiten bij de leefwereld en interesse, zodat ze gestimuleerd worden om zich in te leven in personages. ©	<input type="checkbox"/>
	Besteed aandacht aan het reflecteren op teksten door woordvindingsproblemen, onvolledige zinnen en dergelijke. ©	<input type="checkbox"/>
	Besteed aandacht aan het leggen van relaties tussen de tekst en de werkelijkheid, bijvoorbeeld door voorbeelden uit de praktijk te geven. ©	

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
	Herhaal nieuwe woorden ten minste tien keer, zodat ze onthouden worden.	<input type="checkbox"/>
	Geef het doel van de luisteropdracht telkens helder weer en ga na of de leerling het doel heeft begrepen.	<input type="checkbox"/>
	Gebruik sleutelwoorden en -begrippen.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: ....</i>	
<b>Omgeving</b> (bijvoorbeeld fysieke ruimte, context, met wie)	Zorg voor een veilige sfeer. Dit geldt voor alle leerlingen, maar leerlingen met TOS kunnen extra gevoelig zijn voor een veilige sfeer voor ze durven deel te nemen aan gesprekken.	<input type="checkbox"/>
	Zoek samen met de leerling een optimale plek in de klas, waarbij de klasgenoten en de leraar goed zichtbaar zijn.	<input type="checkbox"/>
	Zorg voor goede belichting van de leraar en een duidelijk zichtbaar mondbeeld.	<input type="checkbox"/>
	Zorg voor een ondersteunende en (taal)rijke leeromgeving met veel luistermateriaal en verschillende genres, onderwerpen en niveaus zodat de leerling keuze heeft uit luisterteksten die aansluiten bij zijn eigen interesses.	<input type="checkbox"/>
	Zorg dat je stem luider is dan het achtergrondgeluid.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: ....</i>	
<b>Hulpmiddel</b> (bijvoorbeeld technisch/digitaal hulpmiddel, lijstjes, pictogrammen)	Zorg voor visuele ondersteuning en foto's om de aandacht van de leerling langer vast te houden.	<input type="checkbox"/>
	Maak waar mogelijk gebruik van ondersteunende gebaren en stappenplannen voor instructie om het (zwak) auditief geheugen en de (zwakke) taalvaardigheid te ondersteunen.	<input type="checkbox"/>
	Bied illustraties of een filmpje bij voorgelezen verhalen.	<input type="checkbox"/>
	Geef een verhaalschema (wie, wat, waar).	<input type="checkbox"/>
	Gebruik sleutelwoorden en -begrippen.	<input type="checkbox"/>

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
	Maak gebruik van een argumentatieschema.	<input type="checkbox"/>
	Werk met een kruisjessysteem om bijvoorbeeld functiewoorden aan te leren. Door de leerling telkens een kruisje te laten zetten bij het gebruik van een lidwoord of voegwoord, werk je aan het bewustzijn.	<input type="checkbox"/>
	Zet <a href="#">soloapparatuur</a> in.	<input type="checkbox"/>
	Gebruik materiaal waarbij de leerling kan kijken, voelen, ruiken, doen, horen en/of proeven.	<input type="checkbox"/>
	Geef de leerling een maatje. Als de leerling iets niet begrijpt, is de drempel dan lager om even snel om verduidelijking te vragen.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: ...</i>	

## Taalontwikkelingsstoornis (TOS) – Lezen

### Toelichting

In de tabel vind je een lijst met aanpassingen waar je aandacht aan kunt besteden in de les. De aanpassingen zijn opgedeeld in vijf onderdelen: instructie, vorm en tijd, inhoud, omgeving en hulpmiddelen. Elke leerling met TOS is uniek. Ga daarom uit van de leerling en vraag je af welke specifieke onderwijsbehoeften je leerling nodig heeft voor een passend onderwijsaanbod.

In de tabel kun je aanvinken welke aanpassing je in de klas wilt toepassen. Laat het hokje leeg als je geen aandacht wilt besteden aan een specifieke aanpassing in je les of lessenserie.

Let op! Achter een aantal van de aanpassingen zie je het volgende teken: ©. Dat betekent dat deze aanpassing aansluit bij een doel uit de leerroutes van [passende perspectieven – taal](#).

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
<b>Instructie</b> (bijvoorbeeld modeling, hardop denken)	<i>Technisch leren lezen</i>	
	Doe denkprocessen voor door hardop te benoemen wat je je tijdens het lezen van een tekst kunt afvragen. Benoem hardop wat je denkt en doet als je iets niet begrijpt, goed wilt onthouden of iets je opvalt (modeling).	<input type="checkbox"/>
	Analyseer (hakken) en synthetiseer (plakken) woorden.	<input type="checkbox"/>
	Bied expliciete instructie en oefening aan in de vorm van woordstructuren, onder andere voor het kunnen lezen van lange woorden. Ongeveer de helft van de leerlingen met TOS heeft ook leesproblemen. ©	<input type="checkbox"/>
	Zorg voor veel 'leeskilometers'. Dit zorgt voor technische leesvaardigheid en leesplezier.	
	<i>Lezen met begrip</i>	
	Stem de leesinhoud af met de logopedie, dit is noodzakelijk voor een goede leesontwikkeling.	<input type="checkbox"/>
	Leer expliciet het gebruik van inhoudsopgave, titels, illustraties en kopjes aan tijdens het lezen, om het begrip door zwakke taalvaardigheid (indien van toepassing) te ondersteunen. ©	<input type="checkbox"/>

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
	Bied pre-teaching aan, waarbij je onbekende of minder bekende woorden uit de tekst vast uitlegt.	<input type="checkbox"/>
	Bied re-teaching aan, waarbij je na de les controleert of de leerling de teksten en woorden begrijpt.	<input type="checkbox"/>
	Controleer door open vragen of de leerling de opdracht begrepen heeft. Denk aan vragen als: "bij welke opdracht ga je beginnen?" en "wat ga je nu als eerste doen?"	<input type="checkbox"/>
	Leg niet te veel de nadruk op het aanleren van begrijpend lezen, maar focus op leesplezier.	<input type="checkbox"/>
<i>Aanvullende aanpassingen: .....</i>		
<b>Vorm en tijd</b> <i>(bijvoorbeeld lay-out, extra tijd)</i>	Maak bij voorkeur gebruik van teksten met een duidelijke lay-out, opzet (kopjes), illustraties die een een-op-en-relatie hebben met de tekst en korte tekstblokken en zinnen, ter compensatie van problemen met taal en lezen.	<input type="checkbox"/>
	Laat de leerling zo veel mogelijk stillezen bij leesopdrachten en/of lees de opdrachten voor, (door bijvoorbeeld een maatje of voorleessoftware) wanneer hardop lezen moeilijk is als gevolg van een spraakstoornis.	<input type="checkbox"/>
	Herhaal woorden veel, gevarieerd en speels.	<input type="checkbox"/>
	Geef de leerling extra tijd voor het lezen van een tekst.	<input type="checkbox"/>
<i>Aanvullende aanpassingen: .....</i>		
<b>Inhoud</b> <i>(bijvoorbeeld taalgebruik, soort teksten, inhouden overslaan)</i>	<i>Technisch leren lezen</i>	
	Besteed aandacht aan het reflecteren op teksten (door woordvindingsproblemen, onvolledige zinnen en dergelijke) en met het leggen van de relatie tussen tekst en werkelijkheid. ©	<input type="checkbox"/>
	Bied bij voorkeur concrete teksten aan met veel hoogfrequente woorden, vooral voor leerlingen voor wie taalbegrip problematisch is.	<input type="checkbox"/>
<i>Lezen met begrip</i>		



TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
	Bied teksten aan die aansluiten bij de belevingswereld van de leerlingen, zodat ze gestimuleerd worden om zich in te leven in personages. ©	<input type="checkbox"/>
	Laat leerlingen langere tijd over hetzelfde onderwerp lezen, met verschillende teksten die opklimmen in moeilijkheid.	<input type="checkbox"/>
	Ga in gesprek met leerlingen over de inhoud van de tekst.	<input type="checkbox"/>
	Lees veel voor en probeer de leerling erbij te betrekken. Moedig de leerling aan te reageren, maak ontlokkende opmerkingen, zorg dat de leerling plezier beleeft aan het lezen.	<input type="checkbox"/>
	Lees boeken die net iets boven het niveau liggen dat de leerling zelf kan lezen. Zorg voor een rijker taalaanbod bij het voorlezen dan wat de leerling zelf kan lezen.	<input type="checkbox"/>
	Maak gebruik van luisterboeken. Laat leerlingen veel naar rijke taal luisteren, dan vergroten ze hun woordenschat en het vergroot hun leesplezier.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: ...</i>	
<b>Omgeving</b> <i>(bijvoorbeeld fysieke ruimte, context, met wie)</i>	Zorg voor een ondersteunende en (taal)rijke leeromgeving met veel materiaal (verschillende genres, niveaus, series, enzovoort).	<input type="checkbox"/>
	Presenteer boeken met de kaft naar voren en op ooghoogte in de klas, zodat de boekkeuze wordt vergemakkelijkt.	<input type="checkbox"/>
	Bied bij boeken ook de verfilming aan om de betekenis van het verhaal te verdiepen.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: .....</i>	
<b>Hulpmiddel</b> <i>(bijvoorbeeld technisch/digitaal hulpmiddel,</i>	Maak waar mogelijk gebruik van visuele ondersteuning (gebaren, pictogrammen, stappenplannen voor instructie en dergelijke) om (zwak) auditief geheugen en (zwakke) taalvaardigheid te ondersteunen.	<input type="checkbox"/>

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
<i>lijstjes, pictogrammen)</i>	Maak gebruik van digitale boeken met statische plaatjes en videobeelden.	<input type="checkbox"/>
	Leer de leerling gebruik te maken van een verhaalschema om belangrijke informatie uit de tekst te verzamelen en gestructureerd weer te kunnen geven. ©	<input type="checkbox"/>
	Maak gebruik van woordtrappen, woordkasten of woordspinnen om verbanden visueel te maken.	
	Stimuleer de leerling een hulpkaart met strategieën voor begrijpend lezen te gebruiken. Voorkennis activeren en voorspellen hoe het verhaal verder gaat, kan moeilijk zijn door beperking in pragmatiek.	<input type="checkbox"/>
	Zet voorleessoftware in bij begrijpend en studerend lezen als technisch lezen veel tijd/moeite kost. Ook Yoleo, luisterboeken en e-books hebben vaak een ingebouwde woordenboekfunctie.	<input type="checkbox"/>
	Stimuleer het gebruik van een (beeldend) woordenboek.	<input type="checkbox"/>
	Geef de leerling een maatje. Als de leerling iets niet begrijpt is de drempel dan lager om even snel om verduidelijking te vragen.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: ....</i>	

## Taalontwikkelingsstoornis (TOS) – Schrijven (incl. spelling)

### Toelichting

In de tabel vind je een lijst met aanpassingen waar je aandacht aan kunt besteden in de les. De aanpassingen zijn opgedeeld in vijf onderdelen: instructie, vorm en tijd, inhoud, omgeving en hulpmiddelen. Elke leerling met TOS is uniek. Ga daarom uit van de leerling en vraag je af welke specifieke onderwijsbehoeften je leerling nodig heeft voor een passend onderwijsaanbod.

In de tabel kun je aanvinken welke aanpassing je in de klas wilt toepassen. Laat het hokje leeg als je geen aandacht wilt besteden aan een specifieke aanpassing in je les of lessenserie.

Let op! Achter een aantal van de aanpassingen zie je het volgende teken: ©. Dat betekent dat deze aanpassing aansluit bij een doel uit de leerroutes van [passende perspectieven – taal](#).

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
<b>Instructie</b> (bijvoorbeeld modeling, hardop denken)	<i>Schrijfvaardigheid</i>	
	Instrueer leerlingen hoe ze een tekst moet opbouwen, hoe ze informatie kunnen ordenen en samenhang aanbrengen, bijvoorbeeld aan de hand van een verhaal- of tekstschema of in een brief met behulp van scaffolding. Grammaticale fouten bij het spreken zullen ook zichtbaar zijn bij het schrijven. ©	<input type="checkbox"/>
	Controleer door open vragen of de leerling de opdracht begrepen heeft. Denk aan vragen als: "bij welke opdracht ga je beginnen?" en "wat ga je nu als eerste doen?"	<input type="checkbox"/>
	<i>Taalverzorging</i>	
	Geef extra spellinginstructie, omdat woorden foutief of onvolledig in het geheugen kunnen worden opgeslagen.	<input type="checkbox"/>
	Besteed extra aandacht aan werkwoordspelling.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: ....</i>	
<b>Vorm en tijd</b> (bijvoorbeeld lay-out, .. )	Geef korte schrijfopdrachten en geef de leerling voldoende tijd om opdrachten af te kunnen maken.	<input type="checkbox"/>

<b>TOS</b>	<b>Type aanpassingen bij doelen bovenbouw</b>	<b>Vink aan</b>
	Gebruik een eenduidige structuur voor verslagen en opstellen.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: ....</i>	
<b>Inhoud</b> (bijvoorbeeld taalgebruik, soort teksten, inhouden overslaan)	Koppel schrijfp opdrachten zoveel mogelijk aan betekenisvolle aanleidingen (bijvoorbeeld de zaakvakken, excursie, project) en maak het doel en lezerspubliek concreet.	<input type="checkbox"/>
	Verbind daarbij lezen en schrijven. Laat leerlingen langere tijd over eenzelfde onderwerp lezen, schrijven en praten. Dan bouwen ze kennis op over dat onderwerp en dat maakt het schrijven van een tekst over het onderwerp makkelijker.	<input type="checkbox"/>
	Besteed extra aandacht aan woordenschat, de leerling kan een beperkte woordenschat hebben.	<input type="checkbox"/>
	Laat de leerling de spellingregels en -patronen zoveel mogelijk toepassen in zinnen en opstellen. Hierdoor verbetert het spellen.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: ....</i>	
<b>Omgeving</b> (bijvoorbeeld fysieke ruimte, context, met wie)	Zorg voor een ondersteunende en (taal)rijke leeromgeving met veel verschillende soorten teksten als voorbeeldmateriaal.	<input type="checkbox"/>
	Zorg ervoor dat de leerling goed zicht heeft op het bord en op de leraar tijdens instructies.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen; ...</i>	
<b>Hulpmiddel</b> (bijvoorbeeld technisch/digitaal hulpmiddel, lijstjes, pictogrammen)	Stimuleer het gebruik van een (beeld)woordenboek en van naslagwerken.	<input type="checkbox"/>
	Maak waar mogelijk gebruik van visuele ondersteuning (gebaren, pictogrammen, stappenplannen voor instructie en dergelijke) om het (zwak) auditief geheugen en de (zwakke) taalvaardigheid te ondersteunen.	<input type="checkbox"/>
	Geef de leerling een maatje. Als de leerling iets niet begrijpt is de drempel dan lager om even snel om verduidelijking te vragen.	<input type="checkbox"/>

TOS	Type aanpassingen bij doelen bovenbouw	Vink aan
	Bied spellingsoftware voor het inslijpen van bepaalde spellingregels en -patronen.	<input type="checkbox"/>
	<i>Aanvullende aanpassingen: ...</i>	



SLO is het landelijk expertisecentrum voor het curriculum. We hebben een unieke focus: de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. Het curriculum is een belangrijk fundament voor goed onderwijs. Om leerlingen voor te bereiden op hun toekomst zetten wij onze kennis en ervaring in voor een doordacht curriculum. We baseren ons hierbij op maatschappelijke ontwikkelingen en wetenschappelijke inzichten. Dit doen we in opdracht van OCW en we doen het niet alleen: samen met leraren, schoolleiders en andere partners dragen we bij aan de kwaliteit van het onderwijs.



**Bezoekadres**

Stationsplein 15  
3818 LE Amersfoort

**Postadres**

Postbus 502  
3800 AM Amersfoort

**T** +31 (0)33 484 08 40

**E** [info@slo.nl](mailto:info@slo.nl)

**W** [www.slo.nl](http://www.slo.nl)



[company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)



[SLO\\_nl](https://twitter.com/SLO_nl)